

Коњиц

Имам 45 година. Прије рата живјела сам у Коњицу са мужем и са дјецом. Приватно смо нешто радили, тако да сам имала добар посао. У ономе мјесту гдје сам ја живила сви су имали посао, и сви су добро живили. Нећемо рећи да смо досегли стандард запада, али смо живили на једном нивоу. Скоро свака обитељ имала је стан срећен, ауто, викендицу на селу, или кућу своју приватну. Годишњи одмор се обавезно проводио на мору.

У мом граду је било одприлике негде 50% Муслимана, а оно 50% Хрвата и Срба, мало више Хрвата него Срба. Негде Срба одприлике 20%, а Хрвата тако 30%. Људи су радили и живјели нормално заједно. Не знам да је неко имо проблема на националној основи. Можда највећи проблем у то вријеме да је било да се добије стан, јер су станове дијелили у предузећима и установама.

што се тиче вјере, људи су могли сами одредити да ли вјерују ил не вјерују. Прије овог, како би рекла, плурализма, у нас је прије једноставно владао комунизам. И ко је био комуниста, он је мого остварит лакше своја права, такво је друштво било. Онда је дошо тај плурализам гдје су људи могли слободно изразит своју вјероисповјест, ић у цркву и тако.

Онда је око деведесетих година већ нека напетост почела да се осјећа, јер су људи мало превише почели изражават свак своју вјерску страну. А то се десило због тога што су људи у комунизму били спутавани, не да су били спутавани, могло се тад ићи у цркву, али једноставно, сви водећи људи на положајима у предузећима и било гдје, они су били комунисти, а ко није био комуниста није мого бити тај неки водећи.

Већ око деведесете се осјећала напетост, да ће се једноставно нешто десити, јер су почеле ове републике се отцјепат. Кад се Словенија отцјепила, затим Хрватска, онда је нормално на ред требала доћи Босна и Херцеговина.

Рат је код нас почео 92. године негдје у прољеће, чини ми се у четвртом мјесецу. Једноставно су се Срби издвојили, почели су бјежати из градова и селити се само у те српске средине гдје су они већински народ. Евакуирали су се на сигурно мјесто, јер су знали да ће рат почет. По неко је осто у граду, ал тај понеко није ни био важан. А онда су почели први Муслимани, а такођер и Хрвати, на нека сигурнија мјеста бјежат.

Срби су били запосјели сва узвишења око града и онда су једноставно почели пуцати по нама. Гранатирање је почело негдје око Ускрса, у април те године. Кад је прва граната пукла ја сам, мислим, не знам, једноставно тај доживљај вам не могу описат. Кад сам чула прву нисам ни знала шта је граната, она је прозујала изнад нас, и онда је звизнула. Једноставно нисмо знали шта се догађа. После смо се навикли и на гранате и на све. Већином се дању гранатирало, а и ноћу понекада. Било је сат два између, па онда опет тако, док се припреме. Ми смо сви били у кући. Пуно времена смо живјели у склоништу. Човјек у тим моментима не мисли ни на шта, само малтене, да преживи, ништа друго, немате никаквих других потреба.

Коњиц има своју природну воду знате, тако да није било проблема са водом. Струја се, што је и била, није смилала палит у ноћи, а хране је било у неким залихицама, а нешто се и посадило.

То гранатирање је трајало скоро годину дана. Читав живот се одвијао између граната.

Ја сам напустила Коњиц у деветом мјесецу 1992. године. Ја сам била до тада у Коњицу зато што сам имала старога оца који није могао нигдје и он је умро то љето. Кад је умро, онда сам ја отишла. Прешла сам у Бутуровић Поље, то је доле на Неретвици, Острожац, доле смо имали викендицу. Доле нису могли Срби гранатират. Отишла сам са дјецом, а муж је осто и даље радит у Коњицу. Четверо нас, троје дјеце и ја. Дјеца су била млада. Аутобусом смо преко српске територије отишли у Бутуровић Поље. Никад се није ишло на сигурно. Ако дођете, дођете. Аутобус је ишо из Коњица у једноме дијелу који је био заклоњен мало, тако да се није могло то гранатират. Поњела сам само особне ствари, ништа друго, торба на раме.

У Бутуровић Пољу, може се рећи, живјело се некако нормалнијим животом. До трећег мјесеца 1993. године. Онда је почела напетост с Муслиманима. То је ескалирало у четврто мјесецу 1993. године у рат. Кућу сам напустила због гранатирања, због опасности и због дјеце. У ствари мој муж је осто у кући, није кућа била напуштена, а ја сам повремено долазила. Дјецу сам склонила на сигурније, а ја сам долазила два пута у тједну кући, и одрађивала оне све послове кућне. Било је опасно, али ја једноставно сам се осећала да морам доћи кући, а и да морам бити и са дјецом.

Било је пуцања, било је, а и покољ је био. 23. априла је био покољ над Хрватима од стране Муслимана. Гдје су год кога нашли мушкарца, убијен је тад, у селу Трусуна, а жене су заточили и дјецу. И с тим се тако живило негде три мјесеца, четири, у потпуном окружењу.

Онда смо стварно морали напустити Бутуровић Поље. Ми смо доле били у једној мањини у почетку. У почетку један Хрват, четири Муслимана, а касније је било један Хрват, десет Муслимана. Викендицу сам напустила у седмом мјесецу 1993. године. Тад нам је речено да ћемо само пет, шест дана да се склонимо. Бјежали смо у ноћи преко једне планине гдје, што кажу, ни вукова нема. Такав је терен ружан. Пјешнице. То никад нећу заборавит, неће нико од нас. Читаво оно што је остало хрватског становништва тамо, бјежали смо преко те планине. Ишли смо у збјегу сви скупа. Дану смо се крили у шуми, а по ноћи смо ишли. И тад се је по нама пуцало, није могло опасније бити. Пуцање од Муслимана. Нису тада дјеца с мном била, није нико ни за кога знао. Ја сам сама бјежала тад, таква је настала паника да нико једноставно ни за кога није знао. Нисам знала гдје су дјеца док нисмо изишли. Имала сам само оно што је на мени било, ништа друго.

Пјешке смо ишли, ишли смо два дана и двије ноћи. Ни капи воде нисмо имали. По ноћи је пала толика киша, ма небо се отворило, вјетар је толико пухо, грмило је, сјевало. Али то нам је ишло мало у прилог, јер се није ништа чуло у ноћи. Толико је вјетар пухо, сутра дан кад сам ја покушала с лишћа да росу, да кап воде узем, није било нигдје ни капи воде на листу, знате, мислила сам барем ћу сквасити уста, ал није нигдје ни та кап била.

Дошли неки камиони, ја не знам ко је дошо по нас, па су нас довели до Прозора.

Из Прозора су нас покупили неки теретни аути, па смо ишли, преко неког пута спаса, преко Вран планине понова, до Посушја. Из Посушја смо дошли у чапљину. Али кад смо дошли у чапљину, они су такођер исто у једном прогнаничком центру били смјештени као и ми. То су били Муслимани из источне Босне, доле Требиње, Столац. Они су исто били смјештени у том колективном центру гдје смо дошли ми Хрвати. Њи је било тад 80, а тај центар је примио нас 40. И живјели смо скупа. То је био један ђачки дом и живили смо скупа ту скоро годину дана. Хранили смо се скупа и живили скупа, поново. После свега онога што су нам учинили Мулимани, ми смо дошли и живили са њима ту поново. Било је тешко, ал није ни један инцидент био. Храна је однекуд долазила, ја у тај

моменат нисам знала одакле, али било је лоше. Но, они Муслимани док су били ту смјештени, они су нешто прикупили знате, јер су хуманитарне организације долазиле и дјелиле им. Ми кад смо дошли, све се то пореметило. Али смо ишли оно у баште и крали парадајз, паприку, смокву, грожђе, да би преживили то. Рат је бјеснио свугдје околу. Није чапљина гранатирана у то време кад смо ми дошли, али јесте било пуцања околу. Послије је и чапљина исто гранатирана. Муж је осто и убијен је у Коњицу тад, од стране Муслимана. Он је убијен 22. априла одма на почетку сукоба са Муслиманима. А ја сам тек чула негдје у деветом мјесецу, кад је први конвој дошо одозгара са нашим људима, који су исто такођер остали заточени у Коњицу. Знам све што се десило с њим, али то сад нећу да причам.

Кад се расформио онај камп тамо, гдје сам раније живјела, онда су нас пребацили у овај камп. Нисмо сви пребачени ни у овај камп, једноставно смо се распршили оно гдје је било мјеста и како је ко могло да се снађе. Пошто се ја нисам нешто боље снашла, ја сам и даље остала у кампу. Једноставно нисам могла прихватит да живим у туђој кући. Овдје сам сад негдје око двије и пол године. И тамо сам била негдје око двије и пол. Љепше нам је било у чапљини. Бољи су услови били, био је центар града, па сте могли лако доћи и до поште, аутобуског колодвора и до жељезничког, град је град. Овдје ми једноставно преживљавамо. Нико нема могућности да се брине за сутра. Оно што добију као данас поједу, ако нешто зараде на неким сезонским пословима то иде дјечи за школу, или за обућу, одјећу. Води се једноставно голи живот. Углавном, сва дјеца која желе ић, иду у школу. Очеви, ако имају сезонског посла, раде, мајке такође исто раде по пластеницима и обављају онај дио кућних послова, као свака мајка и Жена. Пошто је пуно развијена пољопривреда, воћарство, нађу се лакше сезонски послови.

Имам кућу у Коњицу и знадем какво је стање. Кућа је оштећена ратом, ал је усељена. Па настојат ћу се ја вратити, јер кућу сам ја правила и мој муж. Нисам је ни од кога добила на дар ни ништа. И ако се створе услови да се моја кућа испразни, да ја могу у њој живјети, вјероватно би се ја вратила. Сад се не могу вратити и кад би хтјела. Ја сам дала захтјев тамошњим властима да ми се кућа испразни. Видјећемо шта ће они одрадит.

Највећа глупост коју је човјечанство учинило - то је овај рат у Босни и Херцеговини. Ту нико ништа није добио, сви смо губитници. Ја мислим да је читави свјет, оне водеће силе да су криве, што га у почетку нису спрјечиле. Па могли су, како су год сад рекли стоп ово, стоп оно, могли су и у почетку то, а не да се побијемо, и да се покољемо, и да онда нам дође и да нам каже. Сад нам планира и заставу, и изборе, и таблице, и валуту и све могуће. Зашто то нису одма у почетку рата? У овом рату сви смо ми оштећени, да се разумијемо, и физички и психички. Ја се осјећам оштећена физички зато што сам оперирана, што један дио тијела немам једноставно, и тако да ми је сад по среди и притисак и шећер. Све су то неке посљедице нервних шокова. Ја мислим међу обичним људима није било интереса од рата. И за нас је то чудно, то шта је окренуло мирне људе једне против других. Ја сам живјела прије рата са својим комшијама Муслиманима и Србима, славили смо њихове празнике и они са мном моје. И баш нам је добро било. Али, ево сад се десило. Доста нам је рата, можда онима којим није нико нестало из обитељи, они не знају како је то. Онима којима је неко нешто из обитељи они су га сити. Али и мир по било којој цјени, није ни то ништа. Ако ћу ја цјели свој живот остат у овој згради,

онда боље не живит, једноставно ја не знам како наставити заједно више. Док крв није пала могло је се то све некако, послје врло тешко.

Мислим да се поново може живјет у миру, али једни поред други, а скупа никако. Онај човјек ко ми је све уништио и кажем, остала сам без игдје ичега, да ли да се ја поново ??

Ево ја ћу вама поставит питање. Да ли бисте се ви вратили сад ако је на мом прагу и на мојој кући онолике рупе, гдје је мој муж убијен, ако је све моје уништено што сам стекла за 30 година брака. И сад идете ви онако погнуте главе и кажете, дошли смо, вратили смо се.

Мој национални идентитет је важан за мене. Ја сам Хрват, католичке вјероисповјести. И по држављанству ја се осјећам као Хрват. Национални идентитет, па све оно што једну нацију чини нацијом, култура, језик, нормално да је то важно. Ако ја то не могу, ако ја у свом мјесту сад не могу казати тисућа, морам казати хиљаду. Иначе боде очи ако ја кажем тисућа, онда је врло незгодно то. Ал ако ће ме у мом мјесту тај човјек примит исто кад ја кажем и тисућа или хиљада, онда то не би било никакво зло. Значи ја онда губим слободу ако ја не могу казати тисућа, одмах ја губим слободу говора, изражавања.

Мислим да мој народ има другачији смисао о идентитету сад, него прије рата, јер се то затјерало, знате пуно се то затјерало. Так се оно нешто пробудило у човјеку знате, па зна своју историју и повјест своју, зна то кроз овај рат. Јер доста тога у ствари нисам знала. Ево рећу један конкретан случај у школи. Алојзе Степинац, наш бискуп, је проглашен као ратним злочинцем, тако смо га у школи учили ми. Но, сад сам тек сазнала ко је тај Алојз Степинац био, који ће се ови дана прогласити важним, а црква врло тешко људе проглашава важним, да се разумијемо. И њих не проглашава један човјек важним. Црква као црква, ја мислим да је најјача сила у свјету, оно католичка јел. И нормално да, ако они једног човјека прогласе, значи неко ми је лаго у то вријеме кад сам ја школу учила, знате.

Ја мислим да је религија важан дио националног идентитета. Ја сам била вјерник и прије рата, и послје рата, и уз рат, и бићу док сам жива. Што се тиче мог народа, па можда мало више практикују своју религију после овог сада, знате. И због рата, и због страха, јер човјек се увјек окреће некоме ко може помоћи, а у овом случају једино нам бог може помоћ, нико други. Ја мислим да Хрват може бит и муслиман, и Србин, и католик. Знате Хрват као нација не спутава ни једну вјероисповјест. Према томе, ко жели вјероват нека вјерује, а ко не жели, фала богу, он има свој неки други правац у животу. Моја су размишљања о вјери можда сасвим другачија него обичнога човјека, јер по вјери, не може се спасити човјек само католик, да се разумијемо, мора се спасити и муслиман, и Србин, и протестант, шта ја знам колико већ тих вјера има. То значи да нису само католици исправна вјера, него сам ја рођена у тој вјери и желим је сачувати за своју дјецу и за своју унучад. А немам ништа против, нека други сачувају своје. Ни једна религија човјека на зло не учи. Нас вјера учи да опростимо, наша вјера. Што се тиче тих муслимана, нек им бог опрости, ја као обични човјек не могу.

Ја не знам како да говорим о држави Босни и Херцеговини. Ако је призната српска република, онда значи ипак није она цјеловита Босна и Херцеговина, по мени. Мислим, није више оно што је била. Па добро, Хрвати су се као народ ипак изборили за тај свој, овај национални дио, знате, имају слободе. Било је прије рата те неке слободе, ал једноставно је било, а није је било. А сад једноставно

можете отић у цркву, можете доћи и у униформи у цркви, што раније није се смјело. Било која униформа није могла отић у цркву, знате, сад то може. И једноставно мало се другачије славе ти наши празници. Чапљина комплетна, одише неком свечаношћу пред Божић, пред Нову Годину, што на примјер није случај кад сам била прошле године прије Божића у Коњицу, никакве обиљешке није било. И Божић и Нова Година је седам дана између. Ни за Нову Годину нигдје ви нисте могли видит ни јелку, ни неки украс седам дана прије. Знате како то послјије оне средине ружно изгледа, кад ви дођете сад у тако једну средину, ви уопће не можете схватити да долази и Нова Година и Божић. Ја не знам како је кад им је Рамазан, ал ја знам да ништа није било у Коњицу, ама баш ништа. И не знам како су се ти људи осјећали. Јер честита се Божић, Бајрам, ја знам у осталим земљама државници измјењују честитке. Зашто све тако и код нас није могло, ако је већ прихваћено да остане Хрвата. Зашто им се није могло омогућити барем да се види то обиљежје. А исто сам тако, чини ми се да ти дана у Коњицу, видила један велики плакат преко читаве цесте гдје је писало: Сретан вам надолазећи Бајрам, или нешто у томе смислу.

Када би бирала између Босне и старе Југославије, ја не би изабрала стару Југославију. Па не би због једне владајуће странке која је била комунизам. Једноставно треба дати прилику свима. Није ни то добро ако вас неко нешто спутава и ако ви нисте та странка, те не можете бити ни директор, ни ово, ни оно. Још увијек нам је држава ново формирана, ето још увијек ми одамо, још увијек лутамо, али ја се надам да ће то послјије избора да се ипак мало нешто деси. Треба да оживи привреда комплетна, јер ово је све омрчено, све раскомадано, све творнице су разорене. Оне се вјероватно помало доводе у ред, јер је најпотребније да људи имају поса, да раде и да живи свак. Кад људи буду имали, онда неће вјероватно бити ни оног Србина, ни Муслимана, ни Хрвата.

Опет напомињем, што се тиче моје властите будућности, немам никаквих жеља. Желила би да дјеца моја живе нормалним животом, да имају кућу или стан. Да нормално живе, тако да не морају живјет нигде у туђој кући, ни у кампу, да имају нешто, да имају поса, да раде и живе и одгајају своју дјецу. Најрадије би да сви људи живе у миру, да могу радит и зарадит, а нек се политичари договоре да сви имају подједнака права и обавезе. Овај дио, овај остатак живота ћу настојат да проживим због дјеце и да га мало продужим, зато што немају оца, па барем да сам ја уз њих.

Порука за читаоце - најрадије би да се ово више ником не догоди што се нама догодило. И да ови обични читаоци добро размотре наше патње које смо преживјели за пет година. До сад пет година, не зна се још колико. Па ако им то буде дошло у главу да они тако нешто чине, да имају једну поуку од нас, да нисмо ништа добили овим ратом, само да смо изгубили и обитељ, и куће и све.